

ИЗЛОЖЕНИЕ НА *ВТОРА АНАЛИТИКА*, КН. 1 ЛЕК. 1

ТОМА ОТ АКВИНО

Коментарът на Тома от Аквино върху 'Втора Аналитика' на Аристотел и специално неговата уводна част, чийто превод е предложен по-долу, има решаващо значение в история на философията поне по няколко ключови причини: 1) Това е първият текст, в който ясно и категорично логиката е формулирана като самостоятелна наука, а не като инструмент на философията. Тя има собствен обект – интелектът като биващо (*ens ratione*). 2) Този текст синтезира наличните разделения на логиката и ги обединява в едно разделение, което остава дълго време меродавно в последващата традиция и притежава широка рецепция. В това разделение като части на логическия Органон, освен Аналитиките и Топика, са привлечени също: Реторика, Поетика и Софистика. 3) Ясно и категорично в този текст логиката е дефинирана като изкуство, като са посочени неговите: обект, метод и цел. Наред с утвърдените дефиниции за изкуство: *ars est recta ratio factibilium* (изкуството е правилното основание за създаването) = механични изкуства и *ars est recta ratio agibilium* (изкуството е правилното основание за вършенето) = етически изкуства, Тома въвежда определението: *ars est recta ratio intelligibilium* (изкуството е правилното основание за разсъждението) = логически изкуства, с което логиката започва да бъде интерпретирана като самостоятелно изкуство, притежаващо специфичен обект.

Преводът е направен по изданието в *CORPUS THOMISTICUM*: Thomas de Aquino. *Expositio libri Posteriorum Analyticorum*, lib. 1 l. 1, <http://www.corpusthomisticum.org/cpa1.html>

КНИГА 1, ЛЕКЦИЯ 1

(79466) Изложение на Втора Аналитика, кн. 1 лек. 1 ном. 1

Както казва Аристотел в началото на *Метафизика*: човешкият род живее чрез изкуството и разсъждението. Изглежда, че с това Философът се докосва до някакво специфично различие на човека, което го различава от останалите живи същества. Понеже другите живите същества притежават природен инстинкт,

чрез който насочват своите действия, докато човекът направлява своите действия чрез рационална преценка. И различните изкуства служат тъкмо за това, за да може човешките действия да бъдат осъществявани лесно и систематично. И може да се забележи, че изкуството е не нещо друго, а тъкмо правилното основание на разсъдението, по който порядък човешките действия достигат чрез определените средства към необходимата цел. Разумът обаче насочва не само действията на по-нисшите части, но е способен да управлява и собствените си действия. А на интелектуалната част ѝ е собствено присъщо да рефлектира самата себе си по тази причина, тъй като интелектът разбира самия себе си и на същото основание е способен да разсъждава за своите действия. И както поради това, че от разсъдението за порядъка на действията на ръката са открити изкуствата за архитектура и строителство, чрез които човек лесно и систематично може да упражнява тези дейности; така по същата причина е необходимо да съществува такова изкуство, което да управлява самите рационални актове, чрез което именно човек да организира действията на разума и да върши това лесно и без грешки.

(79467) Изложение на Втора Аналитика, кн. 1 лек. 1 ном. 2 И това изкуство е логиката, която е рационалната наука. Тя е рационална не само заради това, че е съгласно разума (което е общо за всички изкуства), ами поради това, че се насочва към самите действия на разума като към своя собствена материя.

(79468) Изложение на Втора Аналитика, кн. 1 лек. 1 ном. 3 Следователно изглежда, че тя е изкуство на изкуствата, защото ни направлява в действията на разума, от които действия произлизат всички изкуства. И така, би трябвало частите на логиката да се определят спрямо различията на действията на разума.

(79469) Изложение на Втора Аналитика, кн. 1 лек. 1 ном. 4 Съществуват обаче три рационални действия: от тях първите две са рационални, доколкото са някакво разумно схващане. Първото действие на интелекта е умопостигането на неделимото или несъставното, съгласно което се схваща що е предметът. Тази дейност се нарича от някои 'оформяне на интелекта' или 'въображение чрез интелекта'. Към тази дейност на разума се отнася учението, което Аристотел развива в книга „Категории“. Второто действие на интелекта е съчетаването и разделянето на интелекта, в която дейност вече се откриват истината и

неистината. За тази рационална дейност служи учението, което Аристотел развива в книга „За тълкуването”. Третото действие на интелекта е съгласно това, което е собствено присъщо на разума, а именно да преминава от едно нещо към друго и чрез това, което е познато да достига до познание на непознатото. И към тази дейност на разума се отнасят останалите книги по логика.

(79470) Изложение на Втора Аналитика, кн. 1 лек. 1 ном. 5 Трябва да се отбележи, че в отношението си към нещо друго действията на разума са подобни на действията на природата. Поради това се казва, че изкуството подражава на природата, доколкото му е възможно. В действията на природата обаче се открива тройно различие. По отношение на някои неща природата действа с необходимост, така че това действие никога не може да се промени. По отношение на някои неща природата действа така, че това действие ‘става в повечето случаи, но понякога се променя’ (*ut frequentius*), а именно, понеже тя може да се отклони от собствено присъщото си действие. Съгласно второто в нея необходимо съществуват две действия: едно е това, което става ‘в повечето случаи’ (*ut in pluribus*), както от семето се ражда и израства завършено живо същество; другото е, когато природата се отклонява от това, което собствено ѝ съответства, както когато от семето се ражда и развива някакво чудовище, поради разрушаването на някакъв принцип. Тези трите действия се откриват и в дейностите на разума. Понеже съществува някакъв рационален процес, който въвежда необходимост и в който не е възможно да се случи отклонение от истината. И чрез този рационален процес се придобива сигурността на науката. Съществува и друг рационален процес, в който истината се постига ‘в повечето случаи’, без да притежава необходимост. Третият рационален процес е този, в който разумът се отклонява от истината поради дефект на някакъв принцип и всичко това може да се види в процеса на разсъждаване.

(79471) Изложение на Втора Аналитика, кн. 1 лек. 1 ном. 6 Частта на логиката, която служи на първия рационален процес (който съответства на природния), се нарича съдеща част и тя е тази, в която съждението е с пълна научна сигурност. И понеже не може да има сигурно съждение за следствията, освен чрез връщането към първи принципи, следователно и тази част се нарича Аналитика, т.е. ‘обръщаща се назад’ (*resolutoria*). Сигурността на съждението, която се добива

чрез анализа е: или само от самата форма на силогизма, и към това се отнася книга Първа Аналитика, която е за силогизма като такъв. Или така също (освен от формата) и от материя, тъй като взема предпоставки, които са необходими и сами по себе си и към това се отнася книга Втора Аналитика, която е за демонстративния силогизъм. На втория природен процес служи друга част на логиката, която се нарича 'откриваща'. Понеже откриването не винаги притежава точност. Оттам и онези неща, които биват откривани, изискват съждение, за да придобият сигурност. Както обаче в природните неща – в тези, които стават в повечето случаи – се простира някаква степен (защото колкото е по-голяма природната сила, толкова по-рядко тя се отклонява от своя ефект), така е налична степен и в рационалния процес, защото той не е по един и същи начин сигурен, ами в него са налични степени, съгласно това дали се доближава повече или помалко до пълната сигурност. От този тип процес не произлиза сигурно знание, освен случайно понякога, ами произлиза вяра или мнение, поради вероятния характер на предпоставките, от които той изхожда: защото наистина разумът напълно възприема едната от двете части на противоречието, но продължава да се колебае за правилността на другата, и към това се отнася топиката или диалектиката. Понеже диалектическият силогизъм произлиза от вероятното, за което Аристотел пише в книга „Топика”. Понякога обаче не произлиза пълна вяра или завършено мнение, а само някакво подозрение, защото разумът не се скланя напълно към едната от двете части на противоречието, ами склонен по-скоро към едната, отколкото към другата. И към това се отнася реториката. Понякога обаче само някаква преценка насочва разума към едната от двете части на противоречието, заради някаква представа, например по този начин, както когато човек се гнуси от някаква храна и си я представя в подобие с нещо гнусно. И към това се отнася поетиката, понеже на поета е присъщо да въвежда в някакво произведение чрез някаква подходяща представа. Всичко това обаче се отнася към рационалната философия, защото да се преминава от едно нещо към друго е присъщо на разума. На третият рационален процес служи онази част на логиката, която се нарича софистика, за която Аристотел пише в книга „За софистическите опровержения”.

превод от латински: **Георги Петков**